

PRAKTINĖ ETIKA

VALSTYBĖS TARNAUTOJO
PROFESINĖ ETIKA
ĮVADAS

1. Praktinė etika

Tam tikra prasme etika yra abstrakti tema, todėl ji laikoma „filosofine“ disciplina. Tuo pat metu etiką galima suprasti, kaip atitinkamo mąstymo pavertimą veiksmais.

Etikos esmė yra surasti tinkamus atsakymus į klausimus: „Ką privalau daryti?“ ir „Kaip privalau gyventi?“. Tai labai praktiški klausimai, į kuriuos tenka atsakyti konkrečiose situacijose.

Tie klausimai taip pat yra labai platūs, dėl jų daug ginčijamasi. Pamatysite, kad yra daug teorijų, aiškinančių, kas yra geri atsakymai (ir geras tų atsakymų pagrindas – geras „etinis pagrindimas“), kai reikia rinktis konkretų veikimo būdą.

Nemažiau svarbu yra būti pasirošus tinkamai etiškai pagrįsti (pateikti priežastis) savo pasirinktus veiksmus, t. y. tinkamai pasirinkti etikos principus ir kompetentingai nuspręsti, kurie principai yra svarbiausi konkrečioje situacijoje

Kai siauriau taikome klausimą „Ką privalau daryti?“, pavyzdžiui, sprenddami konkrečios specialybės ar profesijos žmonių problemas, susiduriame su „profesine etika“. Tada bendras klausimas virsta tokiu: „Kokia yra mano etinė gydytojo (arba mokytojo, policijos pareigūno, oro linijų piloto ir pan.) pareiga šiomis aplinkybėmis?“

Profesinė etika yra artima, tačiau kitokia studijų sritis, kurioje tie patys etikos metodai ar priemonės pritaikomi specializuotoms konkrečios profesijos aplinkybėms.

Todėl studijuojantys etiką turėtų išmanyti:

- etikos vertybių pobūdį ir vertybių vertinimą;
- įvairias teorijas, padedančias spręsti, kas yra „gerai“ ir „blogai“, „teisinga“ ir „neteisinga“ (deontologija, teleologija, utilitarizmas, Kanto etika, dorybių etika, pragmatizmas, reliatyvizmas ir pan.);
- kaip pritaikyti pagrindines etikos idėjas praktiškai (pvz.: gėris, naudingumas, priemonės ir tikslai, pareiga, teisės ir pareigos, galia, teisingumas ir sąžiningumas, pasitikėjimas, moralinis reliatyvizmas, apsauga (pvz. aplinkos) ir pan.);
- ar jie patys linkę laikytis etikos vertybių (t.y. ugdyti asmenybę);
- kaip išsijausti (empatija) (pažvelgti į problemą kitų akimis);
- kaip kūrybingai spręsti sudėtingas etikos problemas;
- ryšius tarp „teisių“ ir „pareigų“;
- svarbias „altruizmo“ ir „naudos visuomenei“ idėjas;
- pagrindines sąvokas ir labiau specializuotas „profesinės etikos“ taikymą įvairiuose kontekstuose.

Be to, studijuojantys etiką turi išmokti, kaip pasinaudoti specializuotais mąstymo apie etikos dalykus būdais ir konkrečiomis priemonėmis, kurios padeda:

- logiškai mąstyti apie abstrakčius dalykus, tokius kaip „vertybės“;
- atskirti „universalius“ ir „konkrečius“ dalykus;
- kritiškai mąstyti, ypač apie savo elgesio pagrindimą;
- priimti sprendimus, atsižvelgiant į etikos vertybes;
- pripažinti ir spręsti tikras etikos problemas realiame gyvenime.

Apie šiuos ir kitus dalykus bus kalbama kituose skyriuose.

Etika ir „teisingumo / neteisingumo“ problema

Kaip jau žinome iš kasdienės patirties, etikos problemos paprastai yra susiję su pasirinkimu tarp to, kas yra „teisinga“ ir „neteisinga“, kai tenka spręsti, ką privalome daryti konkrečioje situacijoje.

Taigi pažiūrėkime, ar pirma pavyks suformuluoti sąvokos „etika“ reikšmę... .

Etika paprastai laikoma atidumo reikalaujančia ir sudėtinga tema. Tačiau etika yra ir labai praktiškas dalykas. Panašu, kad ji yra susijusi su daugeliu dalykų, kuriuos mes atliekame kasdieniniame gyvenime.

Nereikėtų stebėtis: senovės laikų filosofai (ypač Aristotelis) manė, kad etikos dalyko esmė yra atsakyti į labai praktišką klausimą „*Ką privalau daryti?*“ kasdieniame gyvenime.

Asmeniniame gyvenime mes paprastai pasikliaujame tokiomis vertybėmis, kaip pažadų laikymasis, nesavanaudiškumas (altruizmas), atsakingumas, darbštumas, išsipareigojimas, drąsa, sąžiningumas, nuoširdumas ir, visų pirma, patikimumas.

Kadangi **etika visada susijusi su veiksmis**, etikos problemos visada kyla elgesio ar veiksmų (įskaitant sprendimus) kontekste. Kalbėdami apie etiką taip pat vartosime tokias specialiąsias sąvokas:

- išsipareigojimas;
- interesų konfliktas;
- atsakomybė;
- dorovinis principingumas;
- teisingumas
- pasitikėjimas.

Vartosime ir kitas sąvokas, norėdami parodyti, jog nepritariame daugeliui kitų elgesio rūšių:

- melavimas;
- savanaudiškumas;
- sukčiavimas;
- nesąžiningumas;
- nepatikimumas ir;
- piktnaudžiavimas valdžia.

Kodėl mes nepritariame tokiam elgesiui?

Iš dalies todėl, kad toks elgesys paprastai laikomas savanaudišku, todėl „nenaudingas“, mat kažin, ar jis skatins bendradarbiavimą ir tvarką visuomenėje.

Kitas svarbus etikos aspektas yra **pasitikėjimo** idėja.

Mūsų visuomenė funkcionuos gerai, jeigu galėsime **tikėti**, jog kiti atliks savo pareigas, paklus įstatymams ir stengsis, kad pasaulis taptų geresnis. Paprastai mes nepritariame melavimui, sukčiavimui, vagystėms, pažadų netesėjimui ir savanaudiškumui, nes tokie veiksmai griauna **pasitikėjimą** tarp individų.

Kaip nuspręsti, ką daryti?

Daugeliui žmonių gyvenimas atrodo per trumpas, kad jie šimtą kartų per dieną suktų sau galva, kaip atsakyti į didįjį etikos klausimą – „*Ką privalau daryti?*“.

Todėl dauguma mūsų turi bendro pobūdžio **etikos taisykles**, kurias taiko panašiomis aplinkybėmis, kad gyvenimas būtų paprastesnis. Formulės: „sąžiningumas – geriausia politika“, „elkitės su kitais taip, kaip norėtumėte, kad būtų elgiamasi su jumis“ ir „atidirbti už kiekvieną centą“, yra tokių taisyklių pavyzdžiai.

Kita vertus, nemažai žmonių perima **etikos principus**, kuriuos jiems nustato jų tikėjimas (krikščionybės Dešimt Dievo įsakymų ir jų atitikmenys kitose religijose) arba atitinkamas institutas, pavyzdžiui, įstatymai, arba profesinis etikos kodeksas.

Etikos principai

--

Etikos principai atlieka keturias ryškias funkcijas:

- nustato **konkrečias vertybes**, kurios yra svarbios asmeniui, tokias kaip sąžiningumas, teisingumas, dorovinis principingumas, patikimumas, nesavanaudiškumas;
- principai yra **bendros gairės**, kurios padeda priimti sprendimus;
- principai leidžia kitiems **tikėti**, kad tam tikras asmuo laikysis principais įtvirtintu etikos standartu;
- principai yra **vertinimo standartas**, todėl kiekvienas galės vertinti kito asmens etiką.

Visi šie hipotetiniai intelektualiniai pasvarstymai gali pasirodyti pernelyg tolimi klausimui, kaip asmuo turėtų pasielgti realybėje ir kasdieniame gyvenime. Tačiau taip nėra.

Per pastaruosius 2500 metų etikos temai atsidavę filosofai pasiūlė daug idėjų (ir teorijų) apie tai, kaip atsakyti į klausimą „Ką privalau daryti?“. Apibendrinant, yra penkios pagrindinės atsakymo į šį klausimą galimybės.

Šios teorijos (ir konkretūs jų pavadinimai) leidžia apibendrinti pagrindinius interpretavimo skirtumus (toliau pateikiamas pavyzdys, kaip tos teorijos taikomos praktiškai).

Pirmiausia išskiriama teleologinė etika. Šio metodo pagrindas yra veiksmo *paskirtis* (senovės graikų kalba žodis *telos* reiškia paskirtį arba tikslą). Utilitarizmas yra atskira šios teorijos versija, kuri pagrįsta rezultatais ir siekia „didžiausios naudos didžiausiam skaičiui“ žmonių, dalyvaujančių atitinkamame veiksmo, ar to veiksmo paveiktų.

Antroji teorija yra deontologinė etika. Deontologija yra metodas, kurio pagrindas yra *pareiga* (senovės graikų kalba žodis *deon* reiškia pareigą). Ši teorija teigia, kad absoliuti valdžia yra įstatymas, todėl veiksmų rezultatai arba veiksmą atliekančio asmens ketinimai yra visiškai nesvarbūs.

Trečioji pagrindinė teorija yra Kanto etika. Jos esmė – universalių taisyklių laikymasis. Teorija buvo pavadinta vokiečių filosofo Imanuelio Kanto vardu. Pastarasis teigė, kad veiksmą reikėtų laikyti moraliai priimtiniu, jeigu buvo elgiamasi taip, kad elgesio taisyklė galėtų tapti norma visiems racionaliai mąstantiems žmonėms.

Ketvirtoji svarbi teorija – *dorybių etika* – moko, kad svarbi yra dalyvaujančio asmens moralė, kad geras žmogus gyvens dorai, pasižymėdamas dorybėmis, įskaitant pilietines dorybes, visuose savo veiksmuose. Paprastai dorybių sąrašė (galbūt jas galite laikyti ypatingai naudingomis visuomenės vertybėmis) rasite sąžiningumą, toleranciją, atjautą, patarnavimą kitiems, drąsą ir žmoniškumą.

Penktoji svarbi teorija vadinama *sutartine etika*. Ji teigia, kad moraline nauda laikomas toks rezultatas, kuris pasiektas teisingai suderinus individų interesus.

Be šių teorijų, dar yra metodas, vadinamas moraliniu reliatyvizmu. Čia teigiama, kad nėra universalių principų, įstatymų arba dorybių, o kiekvieno veiksmo etinė vertė yra reliatyvi konkrečiai kultūrai arba netgi asmeniui. Todėl labai sunku, o gal iš viso neįmanoma, moraliai vertinti kitų elgesį skirtingose situacijose.

Šios teorijos taikomos skirtingai. Imkime tokį scenarijų:

esate policijos pareigūnas. Jūsų pareiga užtikrinti, kad žmonės jūsų mieste laikytųsi įstatymų, pavyzdžiui, greičio ribojimo taisyklių, kurios galioja jūsų miesto keliuose ir gatvėse. Vieną dieną pastebite vairuotoją, kuris viršija nustatytą greitį.

Vairuotoją sustabdykite ir klausiate, kodėl šis viršijo greitį. Jis sako neturintis pateisinamos priežasties, todėl kaip tikras teleologas išrašote baudą, kurios *paskirtis*, atgrasyti vairuotoją nuo panašaus elgesio.

Kitu atveju, vairuotojas sako ant užpakalinės sėdynės vežantis sužeistą vaiką ir skubantis į ligoninę. Kaip tikras teleologas sutinkate, jog vairuotojo elgesys yra pateisinamas, todėl leidžiate jam tęsti kelionę. Tačiau būdamas utilitarizmo sekėjas jūs paskaičiuotumėte, jog greičio viršijimas niekam nekenkia (yra 1 val. nakties), o vaiko gyvybę išgelbėtų greičio viršijimas važiuojant į ligoninę, o ne lėtas važiavimas į ligoninę, todėl greičio viršijimas lekiant į ligoninę šiuo atveju yra moraliai priimtinas.

Tačiau jeigu būtumėte tikras deontologas, vis tiek išrašytumėte baudą, todėl, kad jūsų nuomone, įstatymas reikalauja, kad jokie vairuotojai greičio neviršytų, kad ir kokia būtų priežastis ar pasekmės. Jūsų pareiga nubausti greičio apribojimų nepaisančius vairuotojus, todėl jūs taip ir padarote.

Būdamas tikras Kanto sekėjas jūs taip pat išduotumėte baudos kvitą, nes, jūsų nuomone, visuomenei bus geriau, jeigu teisingai mąstantys piliečiai laikysis greičio apribojimų. Vairuotojo pareiga yra paklusti greičio ribojimo taisyklei, visuomenei taip pat bus geriausia, jeigu policininkai laikysis moralinės taisyklės, kad jie privalo atlikti savo pareigą. Dėl šių dviejų priežasčių jūs ir skiriate baudą.

Jeigu būtumėt tikras dorybių etikos sekėjas, įvertintumėte vairuotojo drąsą: jis pasiryžęs pažeisti įstatymus, kad išgelbėtų vaiką, todėl pasinaudosite žmoniškumo ir pagrįstumo dorybėmis ir leisite vairuotojui vykti į ligoninę.

Sutartinės etikos sekėjas leistų vairuotojui važiuoti toliau susitaręs, kad jį lydės policijos automobilis ir kad jis nepadarys žalos kitiems eismo dalyviams (ir nubausti jį nuspręstų jau pasiekęs ligoninę).

Geras moralinis reliatyvistas pirmiausiai nedirbtų policininku, nes įstatymo primetimas kitiems žleistų jūsų įsitikinimą, kad niekas negali moraliai vertinti kitų elgesio.

Nenuostabu, kad etika yra toks sudėtingas dalykas!

PRATYBOS

Kokiam aukščiau pateiktų scenarijų pritartumėte? Kodėl?

2. Etika praktiškai

Tolesnėse pratybose bus galimybė apmąstyti daugelį etikos terminų, kuriuos vartojame kiekvieną dieną, ir kaip mes juos vartojame, norėdami pasakyti kažką svarbaus apie save ir kitus.

- 1. IŠVARDYKITE PENKIS ŽODŽIUS (TERMINUS) KURIUOS SIEJATE SU TERMINU „ETIKA“: (pavyzdžiui, „sąžiningumas“...).**
- 2. PATEIKITE PENKIS VEIKSMŲ, KURIUOS LAIKOTE ETIŠKAIS, PAVYZDŽIUS.**
- 3. PATEIKITE PENKIS VEIKSMŲ, KURIUOS LAIKOTE NEETIŠKAIS, PAVYZDŽIUS.**
- 4. PAGALVOKITE APIE ETIŠKIAUSIĄ JUMS ŽINOMĄ ŽMOGŲ IR PATEIKITE PENKIS, GERIAUSIAI JĮ/JĄ APIBŪDINANČIUS ŽODŽIUS.**
- 5. AR JUMS PAŽIŠTAMI ŽMONĖS LAIKYTŲ JUS ETIŠKU ŽMOGUMI? KODĖL?**
- 6. KĄ PAPRASTAI NORIME PASAKYTI ŠIAIS ŽODŽIAIS: SAŽININGUMAS, TEISINGUMAS, PASITIKĖJIMAS, SUKČIAVIMAS, MORALUMAS, RŪPESTINGUMAS, LOJALUMAS, DRAŠA, PROFESIONALUMAS?**
- 7. IŠVARDYKITE DEŠIMT ETIKOS VERTYBIŲ, KURIOS TURĖTŲ BŪTI SVARBIOS ŠIANDIENINEI VISUOMENEI. PAGRĮSKITE KIEKVIENĄ IŠ JŪSŲ SARAŠE ATSIDŪRUSIŲ VERTYBIŲ.**
- 8. IŠVARDYKITE DEŠIMT ETIKOS VERTYBIŲ, KURIOS IŠ TIESŲ YRA SVARBIOS ŠIANDIENINĖJE VISUOMENĖJE. PATEIKITE KIEKVIENOS JŪSŲ SARAŠE ATSIDŪRUSIOS VERTYBĖS PAVYZDŽIŲ.**
- 9. PRISIMINKITE SPRENDIMĄ, KURĮ NESENIAI TURĖJOTE PRIIMTI IR KURIS JUMS UŽDAVĖ SUNKŲ ETIKOS GALVOSŪKĮ. KODĖL SPRENDIMAS BUVO TOKS SUDĖTINGAS?**
- 10. PARENKITE NEDIDELĮ ETIKOS TAISYKLIŲ RINKINĮ (ETIKOS KODEKSA) SAVO DARBOVIETEI (ir pan).**

3. Vertybių išaiškinimas

Vertybių išaiškinimas yra vienas svarbiausių įgūdžių, kurie reikalingi visiems, norintiems suprasti, kaip praktiškai priimti gerus, etikos principais paremtus sprendimus. Šis įgūdis taip pat reikalingas norint suprasti ir aptarti kitų žmonių priimtus sprendimus.

Tačiau kas yra „vertybė“, kaip mes galime ją atpažinti ir ko mes iš jos tikimės?

Kas yra „etikos vertybės“? Kuo jos skiriasi nuo nuostatų ir įsitikinimų?

Kokius metodus galima naudoti norint padėti žmonėms įgyti vertybių išaiškinimo įgūdžių?

Kadangi mūsų pasirinktos vertybės lemia mūsų siekiamą gyvenimo būdą ir mūsų gyvenimo bei veiklos kryptį, jos nulems ir mūsų trumpalaikius bei ilgalaikius tikslus. Jų vedami pasirinksime ir būdus tiems tikslams pasiekti.

Jeigu nesuprasime, kaip tos vertybės veikia mūsų sprendimus, neturėsime krypties ir aiškių gyvenimo tikslų. Todėl išaiškinę savo vertybes galėtume sumažinti įtampą tarp skirtingų vertybių valstybės institucijose.

Išaiškinę savo vertybes:

- suvoksime, kas mums svarbu;
- sugebėsime visiškai susitelkti ties savo trumpalaikiais ir ilgalaikiais tikslais;
- suprasime, kad kiti žmonės gali turėti kitokias asmenines vertybes bei
- galėsime atsizvelgti į asmenines vertybes, bendraudami su draugais, šeima ir kitais žmonėmis.

Skirtumas tarp nuostatų ir vertybių

Žmonės dažnai painioja **nuostatas** ir **vertybes**.

Ši sumaištis dar labiau padidėja, kai žmonės (įskaitant žiniasklaidą ir žurnalistus) klaidingai vartoja šiuos terminus ir nesupranta jų skirtumo.

Šiuos svarbius terminus atskirti galite taip:

Nuostatos yra iš esmės asmeninė nuomonė apie tai, ką mes konkrečiai „mėgstame“ ir ko „nemėgstame“. Jos atskleidžia, ar mes pritariame ar nepritariame, palaikome ar priešinamės (ar visai neturime nuomonės) kitiems žmonėms, grupėms, papročiams, idėjoms, įsitikinimams ir dalykams (nuostatos paprastai figūruoja tokiuose teiginiuose: „religija daro gerą įtaką visuomenei, „valdžia turėtų būti atskaitingesnė žmonėms“ ar „aplinką reikia saugoti“). Taigi **nuostatos** remiasi **vertybėmis**...

Kita vertus, vertybės yra abstrakčios idėjos arba principai, kurie padeda mums nuspręsti, ką daryti, mat jos apibrėžia tai, kas mums yra svarbu, ypač santykiuose su kitais žmonėmis ir dalykais: ką mes „vertiname“ bus labai svarbu sprendžiant, kaip mes gyvensime ir kokiais būdais sieksime savo tikslų. (Keletas vertybių pavyzdžių: sąžiningumas, paklusimas įstatymui, *patikimumas*, *teisingumas*, *profesionalumas*, ir *nuosaikumas*. Jų yra ir daugiau, tačiau ne visos šios vertybės yra teigiamos. Pavyzdžiui, „*laimėti bet kokia kaina*“, „*žiūrėti savo naudos*“, „*daryti tai, kas naudingiausia tau, nesirūpinant kitais*“, ir pan.).

Panašiai ir organizacijose, **vertybės** yra svarbios tam, ką organizacija daro. Pavyzdžiui, organizacija, kuri iš tiesų vertina „tarnavimą bendruomenei“ stengsis užtikrinti, kad bendruomenei būtų naudinga tai, ką daro organizacija. (Pavyzdžiui, verslo organizacija gali nuspręsti skirti tam tikrą savo pelno sumą vietos mokykloms.)

Veiksmai leidžia gerai patikrinti nuostatas ir vertybes. Žmonės, kurie nesielgia pagal savo deklaruojamas vertybes, paprastai laikomi veidmainiais. Kai žmogus dažnai elgiasi nenuosekliai, kiti gali pradėti laikyti tokį žmogų nepatikimu ir juo abejoti.

Problemų gali kilti bet kuriam žmogui, jeigu jo ar jos asmeninės vertybės

prieštaraus toms vertybėms, kurių norima bendruomenėje ar mokykloje ar tų žmonių darbe. Daugeliui iš mūsų teko būti situacijose, kai reikėjo rinktis, kaip pasielgti iškilus asmeniniam konfliktui. Tokia patirtis gali būti vaisingas diskusijų ir mokymosi šaltinis, leisiantis parodyti, kad vertybės gali būti svarbus veiksnys, nulemiantis žmonių pasirinkimą ir veiksmus.

Skirtingos vertybių rūšys

Vertybės nebūtinai yra vien moralinės vertybės, kurias daugelis sieja su etikos tema. Lentelėje matyti, kad „vertybės“ gali apimti visus mūsų gyvenimo aspektus (žr. kitame puslapyje, kur rasite pratybas).

Moralinės vertybės	Profesinės vertybės	Organizacijos vertybės
Rūpinimasis kitais Teisingumas Atvirumas Pagarba	Profesinė kompetencija Darbštumas Atsakomybė Bendradarbiavimas	Profesionalumas Pavyzdinis elgesys Efektyvumas Veiksmingumas

PRATYBOS

AR GALITE SUGALVOTI KITŲ VERTYBIŲ, KURIAS BŪTŲ GALIMA ĮRAŠYTI KIEKVIENAME IŠ LENTELĖS STULPELIŲ?

KODĖL ŠIOS KONKREČIOS VERTYBĖS LAIKOMOS SVARBIOMIS?

KĄ PRAKTIŠKAI GALĖTUMĖTE PADARYTI, PASKATINDAMI ŽMONES PUOSELĖTI ŠIAS VERTYBES KASDIENINIAME GYVENIME?

KAIP BENDRAUTUMĖTE SU TAIS, KURIE GYVENA VADOVAUDAMIESI KITOKIOMIS VERTYBĖMIS NEI TOS, KURIOS SVARBIOS JUMS? (*Pavyzdžiui, imkime sąžiningumą. Įsivaizduokite, jog artimas jūsų draugas pasielgė nesąžiningai labai svarbioje situacijoje. Ką jam pasakytumėte, gavę progą?*)

4. Profesinė valstybės pareigūnų etika

Visuotinai priimta, kad bendruomenė turi teisę reikalauti aukštų etikos standartų iš valstybės tarnautojų ir pareigūnų, įskaitant teisėtvarkos ir išrinktus tautos atstovus, kurie atlieka įvairias vyriausybės užduotis ir dalyvauja viešajame administravime. Tačiau ką tie aukšti etikos standartai reiškia iš tikrųjų?

Šiame skyriuje pristatoma profesinės etikos idėja ir šios etikos taikymas vyriausybės, valstybės tarnautojų, politikų, teisėjų ir kitų valstybės pareigūnų šiandieniniame darbe.

Kaip jau žinome iš kasdienės patirties, etikos problemos paprastai susijusios su pasirinkimu tarp to, kas teisinga ir neteisinga. Jos iškyla tada, kai turime nuspręsti, kaip pasielgti konkrečioje situacijoje.

Privačiame gyvenime mes paprastai skatiname pažadų tesėjimą, nesavanaudiškumą (altruizmą), atsakomybę, darbštumą, išipareigojimą, drąsą, sąžiningumą, atvirumą ir, visų pirma, patikimumą.

Etiką galima apibrėžti vartojant tokius žodžius:

- išipareigojimas;
- pareiga;
- interesų konfliktas;
- atsakomybė;
- dorovinis principingumas;
- teisingumas;
- pasitikėjimas.

Vartojame ir kitus „etikos žodžius“, kuriais galime pademonstruoti savo nepritarimą neetiškam elgesiui:

- melavimas;
- savanaudiškumas;
- sukčiavimas;
- nesąžiningumas;
- nepatikimumas;
- piktnaudžiavimas padėtimi;
- piktnaudžiavimas pasitikėjimu.

Tai neturėtų stebinti, nes senovės filosofai (ypač Aristotelis) manė, kad pagrindinė etikos paskirtis yra atsakyti į praktinį klausimą: „Ką privalau daryti?“ kasdieniame gyvenime.

Kodėl? Kuo etika tokia ypatinga?

Iš dalies taip yra todėl, kad neetiškas elgesys neretai laikomas savanaudišku, todėl nenaudingas, nes jis neskatina bendradarbiavimo ir civilizuotos visuomenės.

Tačiau bene svarbiausias etikos aspektas yra labai asmeniškasis: etika visų pirma susijusi su **pasitikėjimo** idėja **santykių** kontekste, kai vienas asmuo tiki, jog kitas asmuo pasielgs teisingai.

Pavyzdžiui, mes pasitikime savo gydytoju, žinodami, kad jis skirs geriausią mūsų ligos gydymą, mes pasitikime savo vaikais, tikėdamiesi, kad jie nedarys to, kas pakenktų šeimos reputacijai. Mes pasitikime kitais vairuotojais kelyje, tikėdamiesi, kad jie laikysis kelių eismo taisyklių ir nesukels avarijos, mes pasitikime žurnalistais, manydami, kad jie sakys tiesą ir mūsų neklaidins. Tokiu būdu pasitikėjimas yra pagarbos mums, kaip individams, ir mūsų moralinių teisių, kurias turime būdami lygūs visuomenėje, įrodymas.

Mūsų visuomenė funkcionuos gerai, jeigu galėsime **pasitikėti**, kad kiti atliks savo (moralinę) pareigą, laikysis įstatymų, nemėgins nesažiningai pasinaudoti kitais ir pasistengs, kad gyvenimas taptų geresnis.

Dėl šios priežasties paprastai smerkiame melavimą, sukčiavimą, vagystes, pažadų netesėjimą ir savanaudiškumą. Šie veiksmai griaua **pasitikėjimą** tarp asmenų, visuomenė tampa neveiksminga.

Kaip galime nuspręsti, ką daryti?

Kadangi **etikai visada svarbiausia veiksmai**, etikos problemos visada iškyla elgesio ar veiksmų (įskaitant sprendimus) kontekste.

Daugeliui žmonių gyvenimas yra per trumpas, kad jie šimtą kartų per dieną užduotų sau didįjį etikos klausimą: „Ką privalau daryti?“

Todėl dauguma mūsų turi bendro pobūdžio **etikos taisykles**, kurias taiko panašiomis aplinkybėmis, kad gyvenimas būtų paprastesnis. Formulės: „sąžiningumas – geriausia politika“, „elkitės su kitais taip, kaip norėtumėte, kad būtų elgiamasi su jumis“ ir „atidirbti už kiekvieną centą“, yra tokių taisyklių pavyzdžiai.

Nemažai žmonių vietoje etikos taisyklių perima **etikos principus**, kuriuos jiems nustato jų tikėjimas (krikščionybės Dešimt Dievo įsakymų, penki Konfucijaus principai ar jų atitikmenys kitose religijose) arba vadovaujasi **įstatymu** ar **tradicija**.

Profesinė etika

Kaip ir asmeninės etikos (žr. aukščiau) atveju, *pasitikėjimo* idėja yra visų dirbančių žmonių, įskaitant valstybės tarnautojus ir pareigūnus, etinių išsipareigojimų pagrindas.

Mes tikimės, kad specialistais (pavyzdžiui, gydytojais ir advokatais) bus galima pasikliauti, ir jiems jų klientų interesai bus svarbesni už jų pačių interesus. Jeigu šie specialistai taip nesiels, jų elgesį bus galima laikyti neetišku arba bandymu „(nesąžiningai) pasinaudoti savo padėtimi“. Kiekvienu atveju **profesinės etikos išsipareigojimais tiesiogiai susiję su specialisto profesinėmis pareigomis**.

Gydytojai, advokatai, buhalteriai ir mokytojai neretai nebegali toliau verstis savo profesija, kai jie šio etikos patikrinimo neišlaiko.

Profesinės etikos standartai, taikomi valstybės tarnautojų ir pareigūnų elgesiui, yra panašūs į profesinės etikos reikalavimus kitoms specialybėms. Nors yra daug panašumų, bet yra ir skirtumų.

Taigi pažiūrėkime, ar valstybės tarnautojo ar pareigūno „**vaidmuo**“ ir „**profesinės etikos**“ idėjos padėtų suprasti, kokių etikos standartų iš tų tarnautojų ir pareigūnų tikimasi.

Valstybės tarnautojai ir pareigūnai gali būti atleisti iš savo pareigų už tai, kas vadinama piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi arba interesų konfliktu. Toks neetiškas elgesys susijęs su visuomenės pasitikėjimo griovimu, nors visuomenė turi teisę tikėtis, kad tarnautojai ir pareigūnai nesinaudos savo padėtimi korumpuotai, siekdami asmeninės naudos bendruomenės sąskaita, pavyzdžiui, paimdami kyšį iš prekybininko, kad šis galėtų nevykdyti įstatymų, arba savo pačių ar šeimos narių naudojimui perimdami valstybės turtą (tai yra, bendruomenės turtą).

Pagrindinės **etikos idėjos** valstybės tarnyboje yra tos, kad valstybės tarnautojai ir valstybės pareigūnai, įskaitant teisėjus, ministrus ir politikus:

1. eina **pasitikėjimo pareigas visos bendruomenės labui**;

2. naudojasi **valdžia**, suteikta teisėtos institucijos arba įstatymo;
3. todėl tikimasi, kad jie ta valdžia naudosis **tinkamam tikslui**, kaip nurodyta **įstatyme**;
4. iš jų tikimasi, kad jie elgsis **kompetentingai** (tai yra, demonstruodami reikalingus įgūdžius) ir **atsakingai** (tai yra, gerai apgalvoję savo veiksmų pasekmes);
5. tikimasi, kad jie bus **atskaitingi** už savo veiksmus viršininkui, savo organizacijos vadovui ir, galbūt, išorės institucijai bei
6. tikimasi, kad jie pripažins, jog dėl šios atskaitomybės reikia pateikti savo priimamų **sprendimų priešais**;
7. tikimasi, kad jie veiks **visuomenės interesų vardu**, tai yra, bendram bendruomenės labui;
8. tikimasi, kad jie bus asmeniškai **nesuinteresuoti**, tiksliau, nebus **konfliktų** tarp jų asmeninių interesų ar naudos ir visuomenės interesų, kad jų patarimas, sprendimai ir veiksmai turėtų būti ar atrodyti nepaveikti asmeninių interesų ar asmeninės naudos siekio;
9. tikimasi, kad jie laikysis valstybės tarnybos *Etikos kodekso*, kuriame pabrėžiamos tokios vertybės, kaip **atsakingumas, teisėtumas, teisingumas, veiksmingumas ir efektyvumas, uolumas, atskaitomybė ir dorovinis principingumas**.

PRATYBOS

KOKIUS DALYKUS BENDRUOMENĖ PATIKI ATLIKTI (IR KO NEDARYTI) JUMS, KAIP VALSTYBĖS PAREIGŪNU?

KOKIOS BŪTŲ PASEKMES BENDRUOMENEI, JEIGU JŪS ŠIŲ LŪKESČIŲ NEPATEISINTUMĖTE?

6. Etikos principai, taisyklės ir kodeksai

Šiame skyriuje nagrinėsime, kaip profesinės etikos kodeksas gali padėti valstybės tarnautojams ir pareigūnams įgyvendinti sudėtingus standartus, paremtus etikos principais, kurių paprastai tikimasi iš valstybės pareigūnų.

Etikos kodeksai turi keturias ryškias funkcijas:

- kodeksas nustato konkrečias organizacijos „**žaidimo taisykles**“;
- kodeksas nustato **bendrus rekomendacinius principus**, kurie padeda konkrečios profesijos atstovams (organizacijai, verslui ir pan.) taikyti taisykles ir **skatinti vertinimą**;
- kodeksas suteikia galimybę visuomenei **pasitikėti organizacija** ir realiai tikėti, kad jos darbuotojai laikysis kodekse nustatytų etikos standartų;
- kodeksas nustato **vertinimo standartą**: visi – tiek dalyvaujantys, tiek nedalyvaujantys „žaidime“ – gali vertinti kitų elgesį etikos prasme.

Šie principai atspindi asmens, kuris dirba valstybės tarnyboje, „**vaidmenį**“ (pavyzdžiui, munitinės pareigūno ar mokytojo), arba asmens, kuris renkamas į postą valdžioje (pavyzdžiui, ministro pirmininko, ministro ar parlamento nario), arba kažko, kas skiriamas į valstybės tarnybą (pavyzdžiui, teisėjo ar komisaro), mūsų šiandieninėje visuomenėje.

Keletas tų principų pavyzdžių:

Dorovinis principingumas

Skaidrumas

Konfidencialumas

Sąžiningumas

Atskaitomybė

Teisėtumas

Nešališkumas

Įstatymiškumas

Operatyvumas

PRATYBOS:

--

NURODYKITE, KURIE ETIKOS PRINCIPAI YRA YPAČ SVARBŪS JŪSŲ ATLIEKAMAME DARBE ARBA TARNYBINĖSE PAREIGOSE, KURIAS ŠIANDIEN EINATE. PATEIKITE PAVYZDŽIŲ.

AR BENDRUOMENĖ TIKISI, KAD EIDAMI SAVO PAREIGAS LAIKYSITĖS IR KOKIŲ NORS KITŲ ETIKOS PRINCIPŲ? KOKIE TIE PRINCIPAI?

AR NAUDINGA LAIKYTI ŠIUOS PRINCIPUS VYRIAUSYBĖS AR VALSTYBĖS TARNYBOS AR VALSTYBĖS PAREIŲ „ŽAIDIMO TAISYKLĖMIS“?

7. Etinis matymas ir sprendimų priėmimas

Dažnai valstybės tarnautojas arba pareigūnas gali priimti sprendimą, remdamasis paprastomis taisyklėmis (dėl įvairių visuomenės teisių ir pan.) arba įstatymais (kas leidžiama), arba nusistovėjusia praktika.

Kai kyla etikos problemos priimant sprendimą, reikia suderinti prieštaraujančius klausimus ar interesus. Norinti priimti pagrįstus sprendimus, būtų naudinga pradėti nuo atsakymų į šiuos klausimus:

Kam bus naudingas šis sprendimas? Kam nenaudingas?

Kiek nenaudingas?

Kokios bus pasekmės?

Koks būtų teisingiausias rezultatas, viską suderinus? Kodėl?

Ar šio sprendimo rezultatas atitiks vyriausybės politiką?

Priimdami oficialius sprendimus valstybės tarnautojai ir pareigūnai turėtų detaliau išnagrinėti šiuos papildomus klausimus:

- geriems sprendimams ir tinkamai vyriausybės politikai bei programoms reikia tikslios ir išsamios informacijos;
- vyriausybė pasikliauja tiksliais ir gerai įvertintais patarimais/informacija, kurią suteikia jos tarnautojai;
- bendruomenė turi teisę tikėtis, kad vyriausybės institucijos priims pakankamu informacijos kiekiu pagrįstus sprendimus;
- profesionalumas reikalauja, kad bet kokių klausimų būtų pateikti tikslūs ir visi faktai, ir tai padaryta nešališkai;
- *slaptas* pirmenybės teikimas asmeninėms vertybėms ir įsitikinimams netgi tada, kai tų vertybių laikomasi sąžiningai, prilygsta piktnaudžiavimui privilegijuota valstybės tarnautojo padėtimi.

Iš šių reikalavimų galima sukurti sprendimų priėmimo modelį, kurį galima taikyti etiškame sprendimų priėmimo procese, kurį sudarytų tokie žingsniai:

1 žingsnis

Nustatyti ir apibūdinti sprendimą, kurį reikės priimti, nurodant sprendimo pagrindą ir visus su tuo atveju susijusius faktus.

2 žingsnis

Įvertinti taikytinus etikos principus, taikytinus įstatymus ir vyriausybės politikos principus, kurie gali turėti reikšmės priimamam sprendimui.

3 žingsnis

Nustatyti, ar nėra daugiau nei vienas taikytinas etikos principas, kuris vienodai tiktų šiam atvejui, ir nustatyti, ar tarp šių principų nėra konflikto.

4 žingsnis

Nuspręsti, kuris/-ie principas/-ai yra svarbiausi šiuo konkrečiu atveju. Nurodyti preliminarias priežastis šiame etape.

5 žingsnis

Nustatyti ir įvertinti visas esamas galimybes, pagal savo sprendimą 4 žingsnyje, ir, kiek tai įmanoma, nustatyti bei įvertinti kiekvienos galimybės pasekmes suinteresuotiems piliečiams.

6 žingsnis

Nustatyti, ar siūlomi veiksmai arba sprendimai atlaikys griežtą visuomenės įvertinimą.

7 žingsnis

Patikrinti savo nuomonę pastarus su kolegomis, o jeigu bus nesutarimų ar abejonių, vėl pakartokite visus žingsnius, kol bus visiškai susitarta.

8 žingsnis

Priimti sprendimą.

PRATYBOS:

PAGALVOKITE APIE NESENIAI SAVO PRIIMTĄ „TARNYBINĮ SPRENDIMĄ“ IR PAAIŠKINKITE, KOKS BUVO JO PRIĖMIMO PROCESAS. Į KOKIUS ETIKOS PRINCIPUS BUVO ATSIŽVELGTA PRIIMANT ŠĮ SPRENDIMĄ?

NURODYKITE, KAIP GALĖTUMĖTE PAKEISTI ŠĮ PROCESĄ, JEIGU JUMS REIKĖTŲ VĖL PRIIMTI PANAŠŲ SPRENDIMĄ.

8. Etiškos praktikos įgyvendinimas organizacijose

Organizacijos *etikos kodeksas* turėtų būti naudojamas nustatyti konkrečius etikos ir profesinio elgesio standartus valstybės tarnautojams ir pareigūnams, dirbantiems konkrečioje vyriausybiniėje institucijoje, remiantis *Dvylika etiškos valstybės tarnybos principų*.

Nors nėra vieno taisyklių, atsakančių į visus etikos klausimus, galinčius kilti organizacijoje, rinkinio, etikos kodeksas yra sistema, kuria gali vadovautis personalas. Etikos kodeksas yra svarbi valdymo priemonė, kuri gali teigiamai veikti organizacijos vidaus tvarką. Daugelis organizacijų nustatė, kad užėmus aiškia poziciją etikos klausimais pagerėja organizacijos reputacija, geriau sekasi užtikrinti aukštus darbo rezultatus ir tarnybos standartus.

Etikos kodeksą taip pat reikėtų naudoti, siekiant užkirsti kelią korupcijai, išpėjant personalą apie elgesį, turintį korupcijos bruožų.

Etikos kodeksas bus veiksmingas, jeigu jame bus aiškiai išdėstyti principai. Jis PRIVALO būti kiek įmanoma konkretesnis, ypač kai kalbama apie drausminius pažeidimus. Kodeksas personalui bus naudingas kasdienėje veikloje, jeigu jame bus aiškiai išdėstyti elgesio ir santykių, kurie svarbūs konkrečioms organizacijos funkcijoms, pavyzdžiai.

Pavyzdžiui, kodekse gali būti praktinių procedūrų, kaip spręsti interesų konfliktus, atsisakyti dovanų arba paslaugų arba ką daryti korupcijos atveju.

Etikos kodeksas turėtų būti tikslus vadovas priimant sprendimus ir pateikti konkrečius pavyzdžius, iliustruojančius etikos problemas, galinčias iškilti organizacijoje, bei strategijas toms problemoms spręsti.

Ypatingo susirūpinimo ar etikos rizikos sritys jūsų organizacijoje, tokios kaip kyšininkavimas, vagystė, piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi ir pan. turėtų būti ypač atidžiai išnagrinėtos ir įtrauktos į kodeksą.

NEPAMIRŠKITE, KAD KIEKVIENA ORGANIZACIJA YRA KITOKIA, O JOS ETIKOS KODEKSAS TURĖS TAI ATSPINDĖTI, NES TIK TADA TAS KODEKSAS BUS PRASMINGAS.

Kodeksuose paprastai pateikiami tik bendri rekomendaciniai principai, TAČIAU PERSONALUI REIKIA PRAKTINIŲ PATARIMŲ, sprendžiant, ką daryti pačiose įvairiausiose situacijose. Pavyzdžiui, skyriuje *Dovanos ir privilegijos* įvairios organizacijos gali teikti skirtingus patarimus:

- „Galite priimti dalykinio susitikimo dalyvio kvietimą kuklių pietų, tačiau įsitikinkite, kad bus pietaujama ne prabangiame restorane“.
- „Ligoninės personalas gali priimti simbolinę dovaną iš dėkingo paciento ar jo/jos šeimos, pavyzdžiui, gėles, tačiau negalima parodyti pacientui (ar jo/jos šeimai), kad tokios dovanos tikimasi“.
- „Teisėjai negali priimti jokių dovanų iš visuomenės atstovų jokiais aplinkybėmis, kad ir kokia nedidelė būtų tos dovanos vertė ar nereikšminga dovanojimo priežastis“.
- „Bet kokių atveju BŪTINA pranešti apie įtariamą piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi ar korupcija atvejį [nurodyti konkretų pareigūną arba organizaciją], kai tik apie tokį atvejį sužinote“.

„Kuo paprasčiau, tuo geriau“, ir „praktiškumas – svarbiausia“ yra geri principai, kuriais reikėtų vadovautis kuriant etikos kodeksą. Nepamirškite, kad paprasčiausias kodeksas yra toks: „*elkitės su kitais taip, kaip norėtumėte, jog būtų elgiamasi su jumis tokiomis pat aplinkybėmis*“.

Etikos kodekso kūrimas ir įgyvendinimas

Naudinga prisiminti, kad etikos kodeksas tėra tik priemonė. Pagrindinis kodekso tikslas yra praktinis: padėti žmonėms padaryti tai, ko iš jų tikimasi, jiems atliekant konkretų vaidmenį ar funkciją. Įgyvendinimas bus lengvesnis ir veiksmingesnis, jeigu kodeksas laikysis šių bendrų taisyklių:

- 1. paprastumas.** Nesistenkite kodekse aprašyti visų įmanomų situacijų;
- 2. tikslingumas.** Visą dėmesį skirkite konkretiems rezultatams, kuriuos mėginate pasiekti. Būkite kiek įmanoma pozityvesni, nes svarbiausia yra organizacijos dorovinio principingumo reputacija;
- 3. aiškumas.** Viešojo sektoriaus etika turi būti aprašyta tokia kalba ir idėjomis, kurios būtų aiškios, ypač jeigu jūsų etikos kodeksas yra susijęs (kaip ir turėtų būti) su organizacijos veiklos rezultatų valdymu arba drausminiais procesais. Stenkitės išvengti sumaišties, dėl kurios būtų sudėtinga veiksmingai atlikti drausminius veiksmus;
- 4. visuotinumas.** Daugelis kodeksų nepasiteisina, nes juos parašo vadovai ir, paprastai nepasitarę, primeta žemesnio rango pavaldiniams. Etikos kodeksas turėtų būti būdas organizacijai pareikšti: „*būtent taip mes ketiname dirbti čia, visuose šios organizacijos lygmenyse*“;
- 5. viešumas.** Jeigu jūs iš tiesų norite įgyvendinti savo organizacijos etikos kodeksą, paskelbkite apie tai visam pasauliui! Visuomenės pasitikėjimas atsiranda dėl viešos veiklos, kuri vertinama pagal visuomenės standartus;
- 6. strategiškumas.** Kodeksas niekam nebus naudingas organizacijoje, jeigu niekas iš priklausančių organizacijai apie jį nežinos. Pasirūpinkite atitinkamais mokymais, kurie vyktų mažiausiai dukart per metus ir kuriuose dalyvautų visi organizacijos nariai. Tegu šie mokymai būna privalomi, nes taip užtikrinsite, kad visi organizacijos nariai, visuose lygmenyse, yra pasiruošę įgyvendinti etikos kodeksą. Integruokite kodeksą į personalo valdymą, ypač į veiklos rezultatų įvertinimą: valstybės tarnautojai, kurie netaiko kodekso savo valdymo praktikoje ir kasdieniame gyvenime, neturėtų būti skatinami ar aukštinami. Organizacija turėtų pripažinti ir atitinkamai įvertinti siekį įtvirtinti etikos kodeksą, asmens etišką elgesį, etišką vadovavimą;
- 7. novatoriškumas.** Peržiūrėkite kodeksą mažiausiai du kartus per metus. Etikos standartai gali pasikeisti, nes keičiasi bendruomenės vertybės ir standartai. Naujų etikos ir profesinių problemų iškilis ir toliau, nes dėl technologijų raidos įprastu dalyku tampa tai, kas anksčiau buvo neįmanoma. Principai, kurie yra esminiai viešojo sektoriaus etikai, neturėtų labai keistis, tačiau gali kisti jų taikymas konkrečiose besikeičiančiose aplinkybėse.

Apibendrinant reikėtų prisiminti advokatų posakį, jog „aplinkybės pakeičia bylas“. Todėl jūsų kodeksas turėtų nedviprasmiškai pasisakyti apie įvairius dalykus, kad žmonės teisingai jį suprastų, o ten, kur sprendimus priimti reikės juos gerai įvertinant, palikite laisvės interpretavimui. Tokia jau ta realybė!

PARAŠYKITE KODEKSO SKYRIAUS PROJEKTĄ, KURIS GALĖTŲ BŪTI ĮTRAUKTAS Į JŪSŲ ORGANIZACIJOS ETIKOS KODEKSĄ (SAVO STRAIPSNIUI GALITE PASIRINKTI BET KOKIĄ TEMĄ).

---

9. ETIKOS INFRASTRUKTŪRA

Dorovinį principingumą išugdyti ir palaikyti viešajame gyvenime ir valstybės tarnyboje padeda keletas elementų: įstatymai, taisyklės ir elgesio kodeksai, pareigūnų profesionalumas, visuomenės, dėl kurios religinių, politinių ir socialinių vertybių, iš politikų ir pareigūnų tikimasi sąžiningumo, ir politikų, kurie rimtai žiūri į viešąją ir privačią moralę.

Visų šių elementų visumą galima laikyti etikos infrastruktūra. Tai – priemonės ir sąlygos, kurios apsaugo nuo nepageidaujamo elgesio ir yra parama bei paskatas geram valstybės pareigūnų elgesiui.

Šiuo metu valstybės tarnybos etiką keičiančios šalys pradeda vertinti savo etikos infrastruktūros būklę, taip norėdamos išsiaiškinti, kuriuos elementus reikėtų gerinti.

Kaip bet kokių kitų valdymo priemonių atveju, šalies etikos infrastruktūros veiksmingumas priklauso nuo to, ar ji yra veiksmingai įdiegta praktikoje, tiksliai suprantama valstybės pareigūnams ir tarnautojams ir iš tiesų palaikoma pilietinės visuomenės bei nuosekliai taikoma valstybės tarnybos vadovų, politinių vadovų, reguliuojančių ir koordinuojančių institucijų bei visos bendruomenės.

Tarptautinė patirtis rodo, kad yra aštuoni svarbiausi etikos infrastruktūros elementai.

1. Veiksminga teisinė bazė

Veiksmingai teisei bazei reikia:

- ❖ aiškiai nustatyti įstatymo ar kodeksų pažeidimus, numatant tinkamas, įgyvendinamas ir proporcingas bausmes;
- ❖ aiškiai nustatyti valstybės tarnybos įstatymo ir standartų pažeidimus (įskaitant profesinių standartų ir etikos kodeksus), numatant tinkamas, įgyvendinamas ir proporcingas bausmes;
- ❖ veiksmingo įgyvendinimo (pvz., teismuose) mechanizmo, įskaitant kompetentingus ir nepriklausomus tyrėjus ir prokurus, nepriklausomus teisėjus ir nepriklausomas reguliavimo institucijas.

2. Veiksmingi atskaitomybės mechanizmai

Atskaitomybės mechanizmai yra kontrolės priemonė, leidžianti įsitikinti, ar valstybės pareigūnai tinkamai atliko savo pareigas ir siekė teisingų tikslų. Tokie mechanizmai taip pat atgraso nuo neetiško elgesio, nes atsiranda daugiau nepriklausomos kontrolės ir atskleidimo galimybių.

Atskaitomybės mechanizmai yra administracinės procedūros, išsami audito institucijų sistema, sistemos, skirtos institucijų veiklos rezultatams įvertinti, bendruomenei dalyvauti nustatant standartus ir vertinant veiklos rezultatus, bei tokie mechanizmai, kurie siejasi su, tarkim, parlamentiniais komitetais.

Šie mechanizmai atlieka prevencijos ir kontrolės funkcijas etikos infrastruktūroje, mat jie užtikrina valdymo ir įvertinimo sistemos funkcionavimą. Vyriausybės darbas turi būti patikrinamas, įsitikinant, kad jis vyksta teisėtai ir

laikantis dorovinio principingumo nuostatų, kad išleidus valstybės lėšas gaunama pinigų atitinkanti vertė ir pasiekiami norimi rezultatai.

Veiksmingiems atskaitomybės mechanizmams reikia:

- kvalifikuotų, patyrusių ir kompetentingų specialistų (auditorių, buhalterių, finansų kontrolierių ir korupcijos tyrėjų);
- į padarinius, rezultatus orientuotų kontrolės priemonių;
- aktyvios parlamentinių komitetų priežiūros, komitetams reikalaujant visų valstybės išlaidų pagrindimo ir tikrinant tęstinės veiklos ataskaitas;
- nepriklausomos, nusimanančios ir profesionalios žiniasklaidos;
- aktyvaus pilietinės visuomenės ir visuomenės dalyvavimo, įtvirtinant sąžiningumo, dorovinio principingumo ir atskaitomybės standartus;
- veiksmingų administracinių procedūrų, kur paliekamas minimalus diskrecinio sprendimų priėmimo, taisyklių ir procedūrų lygis bei;
- pareigūnų diskrecijos ir atsakomybės ribų patikslinimo.

Finansinio audito institucijų potencialas prisidedant prie dorovinio principingumo aplinkos vyriausybėje ir viešajame administravime (bei kovoje su korupcija) remiasi įstatymo apibrėžta nepriklausomybe, plačiais tyrimo ir atskaitomybės įgaliojimais, nešališku techninių žinių naudojimu tiriant finansinius sandorius ir santykius.

3. Aktyvi pilietinė visuomenė

Aktyvi pilietinė visuomenė gali kontroliuoti vyriausybės ir viešojo sektoriaus veiklą, ypač jeigu ji gali pasinaudoti viską ištiriančios ir nusimanančios žiniasklaidos pagalba. Informacija yra veiksminga korumpuoto valstybės pareigūnų elgesio ir piktnaudžiavimo kontrolės priemonė. Žiniasklaida galės atlikti tiriamąją veiklą tik esant spaudos laisvei ir profesiniams įgūdžiams ir netrukdomai galimybei skelbti informaciją, kuri laikytina visuomenės interesu.

Teisė susipažinti su oficialia informacija užtikrina viešojo administravimo atskaitomybę ir kompensacijas bei žalos atlyginimą. Todėl reikalingos informacijos laisvę garantuojančios priemonės, procedūrų teisingumo reikalavimai, skaidrumo užtikrinimo administraciniame sprendimų priėmimo procese procedūros bei veiksmingos priemonės piliečiui pasiskusti ir pasipriešinti valstybės pareigūnų piktnaudžiavimui.

4. Įgyvendinami ir aktualūs etikos kodeksai

Etikos kodeksai, kuriuos galima taikyti kasdieniame valstybės tarnautojų ir pareigūnų darbe, yra labai svarbūs veiksmingai etikos infrastruktūrai. Kodeksuose išdėstomos vertybės, standartai, vaidmenys, pareigos ir atskaitomybė, siejami su tarnautojui ar pareigūnui suteiktos galios panaudojimu ir elgesiu tarnybiniuose santykiuose. Kodeksai turi būti aiškūs, tinkami ir suprantami tiek profesionaliai auditoriai, kuriai jie yra skirti, tiek privačiam sektoriui ir pilietinei visuomenei. Kodeksas neturės praktinės vertės, jeigu tai bus dokumentas, dulkantis įstaigos bibliotekos lentynoje.

5. Etikos koordinavimo institucijos

Parlamento komitetai, kovos su korupcija komisijos, valstybės tarnybos komisijos ir specialiai sukurtos nepriklausomos tarnybos (pavyzdžiui: Valdžios

etikos tarnyba JAV, Etikos patarėjo tarnyba Kanadoje ar Vyriausybės inspekcija Ugandoje) gali būti veiksmingi nustatant ir įgyvendinant standartus, visuomeninių interesų gynimą, tyrimą, švietimą/skatinimą ir politinę paramą/konsultavimą. Jie taip pat gali užtikrinti praktinę paramą pareiškėjams, kurie atskleidžia pažeidimus, bei persekioti už etiško elgesio standartų nesilaikymą, kai tokie atvejai neatitinka nusikalstamų pažeidimų kriterijų.

6. Profesinės socializacijos mechanizmai

Nuolatiniai profesinės etikos mokymai yra ypač svarbūs valstybės tarnyboje, kaip ir bet kurioje kitoje profesijoje.

Vadovai rodo pavyzdį aukštame lygmenyje, iš jų valstybės tarnautojai išmoksta organizacijos vertybių, standartų ir praktikos, o kartais ir vertinimo. Įvadinio mokymo programose būtina apibrėžti visuomenės vaidmenį, valstybės tarnybos etosą, skaidrumo ir atskaitomybės procedūras ir vertinimo įgūdžius priimant su etika, vertybėmis bei prieštaraujančiais interesais susijusius sprendimus.

Organizacinė praktika ir procedūros ir geras pavyzdys, kurį rodo aukščiausias pareigas einantys valstybės tarnautojai ir politikai, taip pat gali sustiprinti pavaldinių išipareigojimus.

Etikos standartų nustatymas ir valdymas praktikoje turi būti susieti su organizacinėmis vertybėmis, jeigu norima, kad etika būtų laikoma neatsiejama valdymo dalimi. Norint tai pasiekti, reikia nuoseklaus santykio tarp etiško elgesio (tai yra, elgesio, kuris atitinka įstatymų ir organizacijos etikos kodekso nustatytus standartus), už kurį atlyginama, ir elgesio, už kurį reikia skirti veiksmingas nuobaudas.

Organizacijos personalo valdymo sistema turi palaikyti aukštus etiškos veiklos standartus. Darbo sąlygos, atlyginimas, paaukštinimas ir veiklos įvertinimas turi prisidėti prie to, kad visi darbuotojai, o ypač vadovai, laikytųsi nustatytų etikos ir dorovinio principingumo standartų.

7. Politinė parama

Politinė parama aukštiesiems etikos standartams viešajame administravime yra svarbus reikalavimas bendram etikos infrastruktūros veiksmingumui.

Vyriausybė (ir jos opozicija), nekovojanti su korupcija ir kitu neetišku elgesiu valstybės administravimo aparate, galiausiai praranda visuomenės pasitikėjimą ir valdžią. Ji taip pat sužlugdo šalies ekonomiką, įstatymo galią, apsunkina valstybės tarnybos darbą, o šalį pradeda draskyti užsienio interesai.

Jokia valstybė neklestės, jeigu joje nebus etiškos politinės valdžios ir nebus siekiama naudos visuomenei, naudos, kuri būtų išreikšta paramos kiekvienam iš etikos elementų, pavidalu.

8. Koordinavimo mechanizmai

Reikia oficialių etikos infrastruktūros elementų bendradarbiavimo ir koordinavimo mechanizmų, kontroliuojant korupciją ir neetišką pareigūnų ir tarnautojų elgesį bei stebint jų tarnybinius ir netarnybinius santykius su privačiu sektoriumi ir interesais.

Valstybės institucijos turi būti pasiruošusios bendradarbiauti įgyvendindamos generalinio auditoriaus ar inspektoriaus sprendimus, reikia veiksmingo ir savalaikio bendradarbiavimo tarp tarnybų nustatant ir teikiant informaciją bei kitus įrodymus tiriančioms ir atsakomybėn patraukiančioms tarnyboms.

Nėra paprasto bendradarbiavimo ir koordinavimo problemų sprendimo. Daugeliui sprendimų reikia nemažų išteklių. Tačiau vis dėlto pažanga įmanoma. Bendradarbiavimas būtų veiksmingesnis, jeigu būtų skatinamas valstybės pareigūnų ir tarnautojų nuostatų pasikeitimas, kuriant didesnes kliūtis valstybės turto pasisavinimui, didinant vadovų gebėjimą laiku reaguoti į korumpuotų tarnautojų veiksmus, aiškinant piliečiams, kaip teikti skundus, ir veiksmingai bei operatyviai į tuos skundus reaguojant.

PRATYBOS

- 1. KOKIE YRA PAGRINDINIAI ETIKOS INFRASTRUKTŪROS ELEMENTAI?*
- 2. KAIP ETIKOS INFRASTRUKTŪRA PAVEIKS VYRIAUSYBĘ IR VALSTYBĖS TARNYBĄ?*
- 3. KAIP ETIKOS INFRASTRUKTŪRA PAVEIKS VERSLO SEKTORIŲ?*
- 4. KAIP ETIKOS INFRASTRUKTŪRA PAVEIKS PAPRASTUS PILIEČIUS?*